

Disciplinbestämmelser i 1649 års skolordning

Av doktor Jake Björnwall, Jönköping

Forts. från nr 1.

Inflytande från utländska pedagoger

De svenskar, som utarbetade 1649 års skolordning, har troligen tagit intryck av utländska pedagogiska teoretiker. Tidigare har nämnts Amos Comenius. Enligt Sundbärg synes det sannolikt, att skolordningen i någon mån är inspirerad av Comenius. Enligt Bök hade Comenius' pedagogiska idéer jämförelsevis ringa inverkan på skolordningen. Brandell anser det inte möjligt att spåra något inflytande av Comenius, ehuru det å andra sidan naturligtvis inte bestämt kan förnekas, att författarna av 1649 års skolordning på en eller annan punkt stått under påverkan av honom. Enligt Bök har Vives' åsikter i flera väsentliga stycken rörande uppfostran och undervisning vunnit inträde i instruktionerna för lärarna i 1649 års skolordning. I skolordningen omnämnes både Vives och Quintilianus.

Av svenska män, som förmodas ha utövat mer eller mindre inflytande på utarbetandet av 1649 års skolordning, har här ovan nämnts följande, vilka påträffats i litteraturen, nämligen Gustav II Adolf, Johannes Matthiae, Axel Oxenstierna, Jonas Petri, Johannes Rudbeckius, Johan Skytte och Lars Stigzelius. De utländska pedagogiska teoretiker, som kan förmodas ha influerat på skolordningen, är Amos Comenius, Quintilianus och Joannes Ludovicus Vives.

Vad gäller Johannes Matthiae, så finns det likheter mellan hans frisinna åsikter och skolordningen. Vidare följde han noga med sin tids pedagogiska framsteg och brevväxlade med samt sammanträffade 1642 med Amos Comenius, som sannolikt utövat ett visst inflytande på svensk pedagogik. Johannes Matthiae anses av Hollander ha varit denna tids förnämste teoretiske didaktiker och metodolog inom svenska undervisningsväsendet. Han mottog av drottning Kristina det av henne undertecknade originalet av 1649 års skolordning och medförde det till Strängnäs, där han var biskop sedan år 1643. Därifrån sändes avskrifter av skolordningen vidimerade av

honom till de övriga biskoparna. Han var den ende av biskoparna, som inte avgav något utlåtande över det slutliga förslaget till skolordningen, vilket gör det sannolikt att den i huvudsak var ett uttryck för hans åsikter. (Hollander.) Matthiae beskrives som fridsam och undfallande. Han ägnade sig åt pedagogisk och vetenskaplig verksamhet och synes i allmänhet undvika offentliga spörsmål och strider. Han hade en mindre vanlig förmåga att behärska och uttrycka sig på elegant latin både i tal och skrift. (Holmquist.) Vid den skola, som inrättades av riksrådet Johan Skytte 1626 i Riddarhuset i Stockholm för adliga barn, Collegium illustre eller Collegium regium et illustre även kallad Skytteanum, utarbetade Matthiae som rektor och lärare vid kollegiet en undervisningsplan, Ratio studiorum. Matthiae, som funnit olika åsikter hos lärda män angående användande av spö och färla, uttalar ej själv någon bestämd mening härom. Kollegiets grundare kunde i denna fråga bestämma, som de funno för gott. Martialis⁵), säger Matthiae, hade kallat spö och färla för pedagogernas spira, med vilken de snarare skulle avskräcka lärjungarna från fel och brister än tillskynda dem lidande, och själv menar Matthiae, att om åga förekommer, borde den brukas med omdöme. (Brandell.) Om spö och färla lämpa sig för adelskolan, vågar Matthiae emellertid ej avgöra. (Holmquist.) Skolan för adliga barn upphörde emellertid redan 1629 på grund av pest i Stockholm. Många adliga familjer lämnade staden, och undervisningen måste därför inställas av brist på elever. (Brandell.)

Johan Skytte, Gustav II Adolfs lärare, mångsidigt bildad och i bildningens intressen verksam man, utarbetade en studieplan, som enligt Brandell kan ha använts vid förarbetena för 1649 års skolordning, kanske även vid utarbetandet av själva skolordningen. Brandell anser emellertid det inte troligt, att man härvid tog mycket hänsyn till Skyttes studieplan. Den är

⁵) Förmodligen den romerske skalden Martialis (omkring 40—troligen 104 efter Kristus).

odaterad, men då den omnämner Amos Comenius' lärobok *Vestibulum*, måste den vara utarbetad efter 1633, då *Vestibulum* utkom första gången. I Johan Skyttes studieplan omnämnes, att disciplinen bör vara varken för slapp eller för sträng. På de styvsintare må även användas kroppsaga. Belöningar och premier var föga kända och använda. Som pedagogiska hjälpmedel nämnas de av Johan Skytte, Johannes Matthiae och 1649 års skolordning. Den förstnämnda skriver, att de flitiga uppmuntras med små premier i form av pennor, papper, bläck, böcker och flyttning till annan klass, dock inte förrän den lägre klassens ämnen blivit inlärd. (Hollander.) I Johannes Matthiae nyss omnämnda *Ratio studiorum* står, att pojkar äggas av lärarna genom att anordna inbördes tävlan och premier. Det är otroligt, huru därigenom deras begåvning skärpes. Överdriven stränghet bör däremot undvikas, så att pojkar inte skrämmas bort från att öppet fråga om det, som de ej förstå, och i stället lockas att söka med list skylla över bristerna i sin kunskap. (Holmquist.) 1649 års skolordning skriver om belöningar, att flitiga och samvetsgranna lärjungar böra av lärarna alltid framhållas och få plats före de försumliga och okunniga. Därtill böra de belönas och uppmuntras genom mindre gåvor och dylikt, som för barnasinnets är lockande och eggande. Kostnaderna må bestridas av skolkassan. Belöningarna böra ock vid årsexamen efter examinatorernas avgörande utdelas bland dem som uppflyttas till högsta klassen. De som stannar i samma klass, skall likaledes efter examinatorernas avgörande få plats efter omfattningen av sina kunskaper. I detta sammanhang är det av intresse att se, hur jesuiterna uppfostrade sina lärjungar. Jesuitorden fick 1552 rätt att anlägga skolor, och år 1600, när orden ägde mer än 200 skolor, blev undervisningsplanen fastställd. Jesuiterna försökte i sin uppfostran att väcka tillit, att vinna men inte att skrämma. De är den första större krets av professionella ungdomslärare, som insett, att man med prygel inte vinner verklig makt över barns själar. Kroppsstraff var mycket sällsynta. Utdelades sådana gjordes

det av en icke medlem av orden. Belöningar var vanliga. Duktiga elever belönades med heders titlar, hedersdiplomer och vissa företrädesrättigheter. Utmärkta prestationer förevigades på tavlor, som hängdes upp i klassrummen. En stor mängd premier utdelades. De som i tävling med sina kamrater fick sämre resultat än dessa, sattes på skampallar. (Bang-Hall.)

Amos Comenius' pedagogik är början till ett nytt tidevarv, åskådlighetens, realismens, den egna iakttagelsens. (Bang-Hall.) I 1649 års skolordning är Comenius' läroböcker ej omnämnda, och ej heller hans namn finns omnämnt. Amos Comenius (1592—1670) var från Mähren och förde en kringflackande tillvaro i Europa. Han besökte Sverige på inbjudan av den nederländske köpmannen Louis de Geer (1587—1652). Han hade långa samtal med Axel Oxenstierna och Johannes Matthiae. Han träffade även Johan Skytte. På uppdrag av Axel Oxenstierna och Johan Skytte och med underhåll av Louis de Geer utarbetade Comenius läroböcker för den latinska språkundervisningen i de svenska skolorna men lyckades ej av svenska regeringen i önskat mått få stöd för sina projekt. I sitt huvudarbete *Didactica magna*, stora uppfostringsläran, skriver han, att undervisningen meddelas utan slag, hårdhet och tvång, på det möjligt lättaste och angenämaste sättet. Det säkraste medlet att vänja barnen till sedlighet är tukt. En skola utan tukt liknar en kvarn utan vatten. Men härav framgår icke, att skolan skall genljuda av slag och skrik. Det rätta sättet att handhava tukten visar oss solen, som ständigt giver tingen ljus och värme, ofta regn och vind, sällan dunder och blix. Tukten måste tillgripas mot den felande, icke därför att han felat, utan på det han icke ånyo skall begå samma fel. Den skall utövas utan lidelse, vrede eller hat, med sådant lugn och uppriktighet, att den tuktrade själv blir klart medveten om, att tukten avser hans bästa, och alltså av honom upptages som en av läkaren framräckt bitter medicin. (Bergström.) Liksom i 1649 års skolordning tager Comenius i undervisningen hänsyn till handikappade barn. Synnerligen meningslöst och rått anser Comenius

det vara att tukta barnet, för att det lär sig långsamt och uppfattar dåligt. (Bang-Hall.)

I 1649 års skolordning omnämnes, som redan nämnts, Vives. Hans fullständiga namn var Joannes Ludovicus Vives. Han föddes i Valencia 1492 och dog i Brügge 1540. Böök har gjort ett ingående studium av Vives' verksamhet inom pedagogiken. Han betecknar honom som en reformator inom den pedagogiska vetenskapen. Vives' litterära produktion var stor. Hans skrifter hade religiöst, retoriskt, filosofiskt, litterärt, mytologiskt, historiskt och pedagogiskt innehåll. Han ivrade för undersökning av lärjungarnas begåvning, och hans metoder har en viss likhet med moderna intelligensundersökningsmetoder. Vives var samtida med Erasmus Rotterdamus och trädde i nära förhållande till denne. Den senare vände sig mot den grymhet, som tvivelaktiga eller hänsynslösa uppfostrare ofta visade mot barnen. Tortyren under barnåren kunde grundlägga ett hat, som blev bestående och förvred karaktären. "Intet djur är fruktansvärdare än den dödligt förolämpade människan." (Landquist.) Vives betraktades som en av den tidens främsta humanister. Hans pedagogiska tankar har tydligen påverkat flera svenska 1600-talspedagoger. Enligt Böök visar 1611 års skolordning nära frändskap med Vives' pedagogik. Det finns även överensstämmelse mellan Vives' studieplan och den av Johan Skytte år 1605 författade pedagogiska skriften för den unge Gustav Adolf. Denna skrift är tryckt på svenska och kallas "En kort undervisning uti vad konster och dygder en furstlig person skall sig öva".

Likheter föreligger enligt Böök också mellan Vives' pedagogiska tankar och Johannes Rudbeckius' författningar för Västerås' gymnasium och vidare Laurentius Paulinus Gothus' pedagogiska tankar och Linköpings gymnasiums äldsta läroplan. Det tidigare omnämnda Collegium Illustre 1626—1629, avsett för adliga ynglingars bildande och grundat av Johan Skytte, hade en läroplan, som utarbetats av Johannes Matthiae*. Skolans allmänna läroplan och flera didaktiska föreskrifter visar tillbaka på Vives. Johannes Matthiae förmodade andel vid utarbetande av

1649 års skolordning har tidigare omnämnts. Han hade rönt ett bestämt inflytande av Vives, och Vives' pedagogiska tankar återfinnes i 1649 års skolordning. Tidigare har omnämnts att föreskrifter för lärarna i skolordningen överensstämmer med Vives' pedagogik. I kapitlet om belöningar och straff i 1649 års skolordning kan enligt Böök möjligen en inverkan av Vives' lära om tukten spåras, ehuru densamma i ordalagen ej kan påvisas. Böök har redogjort för hur Vives anser att tukten skall utövas i skolan. Av den redogörelsen framgår vissa likheter med disciplinbestämmelserna i 1649 års skolordning. Mot gossar och dem, som ännu hava ett barnsligt sinne, skall läraren ej visa sig alltför förtrolig. Han skall vara värdig utan hårdhet och mild utan slapphet. Han skall icke hota, utom då saken fordrar det, och icke fara ut i smädelser mot gossarna, varav dessa snart äro böjda att taga exempel. Efter hotelsen skall följa slag, om gossen ej fogar sig, dock så att den ännu späda kroppen väl för tillfället känner smärta men ej tager skada för framtiden. Likasom fallet är med djuren, smärtan må hejda den, som ej har tillräckligt förnuft (*beluarum more revocet eum dolor, cui ratio non est satis*). Kroppsagan skall givas på ett faderligt sätt, inte hårt och skymfligt sätt. Läraren bör ej uppföra sig så, att han vänjer gossarna att förakta hans hotelser eller förebråelser. Han må ej använda dem i otid utan spara dem för det rätta tillfället, som åt alla saker förlänar värde och betydelse. Vuxna elever böra mera sällan tuktas med slag, likväl någon gång. För det mesta skola de ledas av fruktan och vördnad för läraren och de allvarliga män i skolan, vilka liksom vittnen äro åskådare av deras dygder och deras fel, och slutligen av hänsyn till fader och anförvanter.

Quintilianus (42—96 efter Kristi födelse) var liksom Vives spanjor. Vives tillerkänner Quintilianus stort anseende. Quintilianus anställdes av den romerske kejsaren Vespasianus som lärare i vältalighet. Den viktigaste av Quintilianus' skrifter är "Institutio oratoria". I 1649 års skolordning nämnes Quintilianus. I viss mån synes

* Se sid. 54.

han utövat inflytande på skolordningen. Han lade stor vikt vid det goda exemplet i uppfostran och att barnen fick en riktig utbildning. Quintilianus ville att skolpojkar skulle agas mycket litet, för det första emedan det innebär en skymf och är ett straff för slavar, för det andra emedan — om en gosse är nog oefterrättlig att icke förbättras av upprepade förebräelser — han liksom de värsta slavar även blir förhärdad mot stryk, och slutligen emedan, om den som regelbundet avfordrade honom hans uppgifter följde honom, icke minsta behov av ett dystert straff skulle förefinnas. (Bergström, Butler.) Den skam, som barn känna över sina skrik vid svår aga, kan göra dem sjuka till själen och skygga för dagens ljus. (Landquist.) Man kan visserligen tvinga barn med stryk, men därigenom bryter man själen, och då pojkar bli ynglingar, och fruktan ej längre spelar någon större roll, sagnar man medel att föra dem på rätta vägar. (Siegvald.)

Av lärarna krävde han, att de skulle ha ett faderligt hjärta för sina elever och betänka, att de trätt i deras ställe, som åt dem överlämnat sina barn. De skulle icke tåla några fel och själva vara fria från sådana. Deras allvar skulle icke vara avskräckande eller deras kärlek otyglad, så att icke det förra alstrade hat eller den senare förakt. Om ingenting skulle de tala så ofta och så varmt som om anständighet och dygd. (Bergström.) Vissa likheter finnes här om föreskrifterna för lärarna mellan 1649 års skolordning och Quintilianus' och, som tidigare nämnts, Vives' åsikter. Liknande tankar om lärarnas uppförande finnes hos den romerske filosofen och författaren Seneca den yngre (omkring 4 före Kristus—65 efter Kristus). Att Senecas' åsikter var kända av Johannes Rudbeckius den äldre, visar hans citat av Seneca i det förut nämnda talet om lärarens och lärjungars plikter. Seneca anser, att läraren borde genom lära och exempel utöva ett renande och förädlande inflytande på sina lärjungar. Till dessas olika individualitet skulle tagas nödig hänsyn. Uppfostran skulle hålla medelvägen mellan alltför stor stränghet och alltför stor eftergivenhet. (Bergström.)

Humanitetssträvanden

1649 års skolordning var i humanitetssträvande långt före sin tid. Under den råa anda, som härskade i Sverige under 1600-talet, hade den inte möjlighet att få något gehör i praktiken. Råheten avtog dock under århundradet trots de många krigen, som Sverige var invecklat i. Den ökade bildningen och kontakten med kontinenten spelade härvid kanske en viss roll. Den generation, som aktivt deltog i blodsdömnarna under Karl IX:s tid, var råare än den som omgav Karl XI under hans sista regeringsår. (Fries.) Brandell betvivlar att tukten under 1600-talet var mildare än under medeltiden. Kroppsaga synes i stor utsträckning ha kommit till användning vid bestraffning även av obetydliga förseelser. Som förmildrande omständighet anför Brandell, att den tidens skolungdom var till den grad svårhanterlig, att stränga straff måste tillgripas för att upprätthålla den yttre ordningen vid skolan. Skolungdomens uppförande var under 1600-talet ej det bästa, och under krigstiden i början av 1700-talet blev sederna ännu mer förvildade. Vid gymnasier synas förhållandena i detta avseende ha varit sämre än vid de övriga skolorna. Pennalismen florerade. Äldre lärjungar förödmjukade och misshandlade de yngre. Stim under lektionerna, trots mot lärarna och vägran att underkasta sig straff hörde till de vanligaste förseelserna. De äldre lärjungarna vistades inte sällan på krogarna och det var inte ovanligt, att de under rusets inflytande ställde till med slagsmål eller grasserade på gatorna under utövande av varjehanda ofog.

Tiden var inte mogen en sådan human skol-disciplin som 1649 års skolordning. I praktiken tillämpades den troligen mycket litet. I Skara t. ex. stadgades 1684 böter eller kroppsaga för de lärjungar, som ej i rätt tid inställde sig i skolan vid terminernas början, och samma beslut fattades i Växjö 1691. (Brandell.) I Växjö blev 1694 två gymnasister dömda att sitta i stocken från morgon till kväll, emedan de gått med "uppbundna hattar". (Hollander.)

År 1678 utgav professor Johannes Schefferus (1621—1678) en skrift kallad "De generosi

nobilisque informatione litteraria", som är värd att nämnas i detta sammanhang, då den liksom 1649 års skolordning var ovanligt human för sin tid. Då skriften var avsedd för adliga ynglingar, kanske man inte skall förvåna sig över den humana tonen. Undervisningssättet bör vara mildt och underhållande, och då intet verksammare medel till "undervisningens framgång finnes än lärlingens kärlek och aktning, är skräck- och strycketoden att ogilla. Kroppsstraff må först användas efter fåfängt bruk av lindrigare, till ambitionen talande medel såsom förebråelser, jämförelser med jämnåriga och skamstraff". (Hollander.)

Disciplinbestämmelserna i 1693 års skolordning är ej synnerligen vidlyftiga, och någon skärpning av straffen i förhållande till 1649 års skolordning är det inte fråga om. Den slutlige bearbetaren av 1693 års skolordning anses vara dåvarande biskopen i Linköping, sedermera ärkebiskop Hakvin Spegel (1645—1714). (Hollander.)

1724 års skolordning

1724 års skolordning föregicks bland annat av superintendent Bröms' skolorganisationsförslag, år 1720, som innehöll vissa disciplinära bestämmelser. Han nämner, att ibland de medel, som petulantia juvenilis, ungdomens uppsluppenhet, plägar vid skolor och gymnasier tämjas och rättas med, brukar vara antingen ferula eller virgae eller även stocksittning inom skoldörren och carcer eller proban och relegation. (Hernlund.)

1724 års skolordning innehåller utförliga bestämmelser angående ordning och tukt. Den utarbetades inom prästbeståndet och förklarades gälla provisoriskt till nästa riksdag. Den blev emellertid gällande ända till 1807. Små felaktigheter hos dem, vilka tillförene visat sig stilla och lydiga, rättas med allvarsamt tilltal. Buller eller oro under läsning och i kyrka eller försummelse av skola och gudstjänst näpses med vanlig skolaga. Om en skolpilt eller gymnasist befinnes av ungdomsobetänksamhet ha spelat kort, druckit, överfallit med fula ord sina med-

lärjungar, gjort oljud på gator och gränder med skrikande, fönsters söndersläende och ärliga mäns nus oroande eller okvädingsords utdelande, skall den förre sättas i stocken eller få ris på bara kroppen, men den senare mista sitt premium, sättas i proban och dessutom kastigeras med ris. Dock lindras och skärpes detta straffet efter sakens beskaffenhet. Den som förolämpar sin preceptor och honom med otidiga ord bemöter, skall i andra disciplarnas åsyn slås inpå bara kroppen, och om flera ha sammanrotat sig att injuriera någon av sina preceptorer eller dess hus, skall den som därtill varit upphovsman, relegeras, helst om han tillförene för ett yppigt och självsvaldigt leverne varit ökad. Den som slår sig till fylleri och annan liderlighet och icke vill låta rätta sig, skall drivas ur skolan. Varje lördag bör rektor på eftermiddagen hålla undersökning och förhör med de brottsliga, och därpå skall bestraffning följa. Vid aga borde brukas mycken varsamhet samt skillnad göras emellan blödigare och hårdare kynnen, så att disciplinen må lända till förbättring men icke till förvärring. Vid hemgång, rån, dråp eller stöld bör den skyldige lärjungen vid skolan eller gymnasium överlämnas till världslig domare. Befinnes han skyldig, skall han, förutom att han erhåller det världsliga straffet, relegeras. Det var strängeligen förbjudet att sälja starka drycker till skolpilt eller gymnasist. Skolpilt eller gymnasis-ten, som skaffat sig starka drycker antingen för reda penningar eller emot pant såsom stipendier, sockengångar, böcker, kläder eller kost, skulle förlisa sitt premium och dessutom slås med ris inpå bara kroppen eller sättas i proban ett eller flera dygn. (Hernlund.)

Tillämpningen av 1649 års skolordning

1649 års skolordning har betecknats som ett helgjutet verk vittnande om en genomtänkt och genomförd plan för undervisningens ordnande och betryggande. (Hernlund.) Skolordningen efterföljdes emellertid troligen i allmänhet icke. Många anledningar kan antagligen finnas till att den inte tillämpades så mycket. Det var ej att vänta sig att en skolordning, som inte trycktes

och dessutom inte var skriven på modersmålet utan på latin, skulle ha någon framgång och efterlevas. För de milda disciplinbestämmelserna i 1649 års skolordning synes 1600-talet ej ha varit moget. Tiden var alltför rå för att den humana andan i skolordningen skulle bli normgivande. Stiftets styresmän tillämpade de gällande förordningarna godtyckligt, varvid missförhållanden kom att kvarstå, som skolordningen försökte avhjälpa. (Hernlund.) Härtill bidrog kanske, att skolordningen inte innehöll, såsom Västerås' och Strängnäs' skolstadgar gjorde, detaljerade disciplinbestämmelser utan mera vaga allmängiltiga sådana.

Straff eller inte straff i uppfostran är nu som förr ett lika aktuellt diskussionsämne. Författarna av 1649 års skolordning försöker få till stånd en humanisering av uppfostran i skolan, men tiden var ännu inte mogen för så framsynta och för den tiden så fördomsfria tankegångar. Det dröjde länge innan humaniseringen av disciplinbestämmelserna i skolorna hunnit fram till 1649 års skolordning.

Sammanfattning

De disciplinära bestämmelserna i 1649 års skolordning var för den tiden milda. Anmärkningsvärd är den humana anda och inte mindre anmärkningsvärt det intresse för individualpsykologiska problem, som skolordningen ger uttryck åt. Det är första gången, som man i en svensk skolordning tager hänsyn till handikappade barn och ger anvisningar beträffande lärarnas uppförande. Uppdraget att utarbeta skolordningen hade givits "åt lärda och i undervisning förfarna män". Vilka dessa män var, vet man inte med säkerhet. Av svenska män, som förmodas ha utövat mer eller mindre inflytande på utarbetandet av skolordningen, har i litteraturen påträffats: Gustav II Adolf, Johannes Matthiae, Axel Oxenstierna, Jonas Petri, Johannes Rudbeckius, Johan Skytte och Lars Stigzelius. De utländska pedagogiska teoretiker, som kan antagas ha influerat på skolordningen, är: Comenius, Quintilianus och Vives. Tiden var emellertid inte mogen en sådan human skoldisciplin,

och i praktiken tillämpades den troligen mycket litet. I 1724 års skolordning, som utmärker sig av sin disciplinära stränghet, infördes stocksittning och ris på bara kroppen. De disciplinära bestämmelserna i denna skolordning är inte, som man skulle kunna vänta, mildare än i 1649 års skolordning utan tvärtom strängare, och det skulle dröja länge innan humaniseringen av disciplinbestämmelserna i skolorna kommit i nivå med vad som föreskrives i 1649 års skolordning. Straff eller inte straff i uppfostran är nu som förr ett lika aktuellt problem och diskussionsämne.

LITTERATUR:

- Bang, Niels - Hall, B. Rud.*: Uppfostrans och skolans historia, 1923.
Bergström, Ola: Uppfostrans historia, 1901.
Bolin, Gunnar: Johan III:s högskola å Grämonkeholmen. S:t Eriks Årsbok, 1918.
Brandell, Georg: Svenska undervisningsväsendets och uppfostrans historia, 1931.
Böök, Emil: Joannes Ludovicus Vives, 1887.
Fredriksson, Viktor: Svenska Folkskolans Historia, 1940.
Fries, Ellen: Svenska kulturbilder ur 1600- och 1700-talens historia, 1901.
Göransson, Sven: Svenska män och kvinnor, 1954.
Hall, B. Rud.: Valda aktstycken till svenska undervisningsväsendets historia, 1912.
Hall, B. Rud.: Om 1637 års skolkommission, 1911.
Hernlund, Hugo: Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partidehvarvet 1718—1809. I 1718—1760. Akademisk afhandling, 1882.
Hollander, A. G.: Svenska undervisningsväsendets historia, 1884.
Holmquist, Hjalmar, D.: Johannes Matthiae Gothus och hans plats i Sveriges kyrkliga utveckling. Studie- och läraretiden (1592—1643), 1903.
Lagerstedt, N. G. W.: Svenska uppfostringsväsendets historia, 1926.
Landquist, John: Pedagogikens historia, 1946.
Lange, A.: Vives, Schmidts Encyklopädie, B IX.
Levander, Lars: Brottsling och bödel, 1933.
Norstedts uppslagsbok, 1927.
Quintilianus: The Institutio oratoria of Quintilian with an english translation by H. E. Butler, M. A. London MCMXXI.
Schorn, Aug. och Reinecke, Herm.: Pedagogikens historia, 1895.
Sieghvald, Herman: Om kroppssaga. Pedagogiska skrifter, 1932.
Svensk uppslagsbok, 1949.
Sundbärg, Gustav: Den svenska skolordningen af år 1649. Årsredogörelse. Högre realläroverket i Stockholm 1885—1886.
Thyselius, P. E.: Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia II, 1841.
Wahljisk, J.: Den kateketiska undervisningen i Sverige från reformationen intill 1811, Stockholm 1889.
Westling, Gottfr.: Lärobok i Undervisningsväsendets särskilt folkskolans historia för seminarier, 1901.